
Recenzii și note bibliografice

Corina Ciocârlie, Andreea Răsuceanu, *Dicționar de locuri literare bucureștene, cu hărți originale de Rareș Ionașcu, Editura Humanitas, București, 2020, 395 p.*

Harta și teritoriile unui oraș sunt uneori consecințe ale unor proiecții fictive. Marja irealizabilului, frizând utopia, a fost atinsă în idealurile de reconstrucție urbană renașcentistă: în fervoarea reconfigurării unei lumi care să găzduiască ambițiile expansioniste ale noului umanism și odată cu vraja călătoriilor din epoca marilor descoperiri geografice, ideea de *oraș* devine un concept deschis, în interiorul căruia se întretaie năzuința și pragmatismul. Prin natura sa amestecată, compusă din mozaicuri și din arabescuri, orașul poate funcționa ca un tip aparte de cabinet de curiozități, fie prin strângerea capitalului de imaginație a celor care participă concret la constituirea arhitecturii și a decupajelor sale comunitare, fie prin ficțiunea ce însoțește proiectarea unor idealuri stinse înainte de a se concretiza.

Se poate, de altfel, ca un asemenea sens să fi ghidat – chiar dacă nu este explicit mărturisit – cercetarea Corinei Ciocârlie și a Andreei Răsuceanu, autoare care au realizat, în *Dicționarul de locuri literare bucureștene* (Humanitas, 2019, 2020) un caleidoscop al locurilor și al spațiilor imaginare de tot felul din București, puse în efigie literară. Laolaltă cu ele, sunt redate reprezentări reale ale orașului și, chiar dacă acestea sunt prezentate ca pretexte pentru aculturații livrești, odată ce sunt reasezate după acest criteriu al *topos*-ului imaginar, expunerea lor contribuie la inventarea unei pledoarii pentru o formatare canonică a literaturii române. Criteriile de exploatare a tot ceea ce înseamnă și cuprinde conceptul de *locuri* – cafelele, străzi, cărciumi, grădini publice ori parcuri, încrucișări de drumuri cu valoare de reper, hoteluri sau bulevarde – sunt valorificate într-un demers ce evocă formele de clasare a blazoanelor de tot felul. În heraldică, esențială este formula de încifrare a identității. Aceasta devine recognoscibilă prin simboluri stabile, a căror lectură se poate realiza spontan – primele însemne heraldice sunt, din această perspectivă, ansambluri de forme și de culori prin care tabere adverse se pot citi și, deci, recunoaște de la distanță. Asemenea iconografiei blazoanelor și a tuturor însemnelor heraldice, cele o sută șaiszeci și șapte de locuri evocate de Corina Ciocârlie și de Andreea Răsuceanu sunt sinteze-instantanee ale unor evenimente, ale unor istorii ori ale unor persoane sau personalități: „Bucureștiul văzut prin prisma literaturii” – explică autoarele în prefață – „are inevitabil o componentă reală/istorică/documentară și o componentă fictivă/sacră/mitologică, pe care articolele de dicționar le pun față în față: există case inventate, plasate pe străzi reale (bunăoară, casa Rimilor pe strada Romulus ori a doamnei T. în parcul Filipescu), există străzi inventate plasate în cartiere existente (strada Marcu Aoleriu din *O noapte furtunoasă*, situată în cartierul Uranus), după cum există și viziuni perfect conturate ale unui București imaginar (proiectul urbanistic al arhitectului Ioanide)”. Diverselor intrări de dicționar, ordonate alfabetic, într-un ansamblu ce este formal un dicționar și substanțial un cabinet de curiozități, li se adaugă un ciclu iconografic discontinuu. Acesta e

constituit, pe de o parte, din hărți realizate de mână și din documente recuperate din arhivă care ilustrează puncte ale orașului ce pot fi atestate ori există și astăzi, pe de altă parte, din desene cu valoare de hărți originale, aparținând lui Rareș Ionașcu. Prin ambele supraetajări imagistice, obiectul numit convențional *dicționar* dobândește aerul unei forme prețioase flaubertiene, în care se contopesc pasaje de real comun și impresii literare apropiate de feerie, mai ales prin tehnica montajului din ansamblul volumului și prin combinațiile de fragmente selectate pentru ilustrare.

Întrebarea implicată a unui asemenea proiect livresc, cum este cel conceput de Corina Ciocârlie și de Andreea Răsuceanu, vizează calibrarea raportului dintre concret și imaginar, prin care se lansează indirect întrebarea referitoare la câtă ficțiune întâlnim la tot pasul fără să o numim astfel. Sau, într-o definiție extinsă a ceea ce face orice pelerin ce străbate orașul cu un sentiment de prezență și de autentică ancorare în experiența trecerii, în ce măsură se ponderează și se subiectivizează privirea antropologului atunci când fixează în cuvinte fatalmente succesive ordinea din lume fatal simultană simțirii, intuirii și receptării naturii ei. Dintr-o asemenea perspectivă, coeficientul de realitate al spațiilor și al cadrelor de oraș inventariate se limitează odată cu o primă deformare prin literaturizare și, apoi, printr-o a doua, a lecturii care înglobează firesc montajul asumat al autoarelor, dar și caracterul mai mult sau mai puțin aleatoriu al trecerii dintr-o lemă într-alta a dicționarului. Tocmai pentru că nu impune continuitate și pentru că lectura este o asamblare *ad hoc* de impresii și de recuperări afective ale cititorului care, la rândul său, are propria lectură a orașului, *Dicționarul de locuri literare bucureștene* este un exercițiu simultan documentarist și paradoxal supra-realist. Aceasta este, însă, formula afectivității: în felul în care ne așezăm privirea asupra diverselor obiecte ce ne înconjoară ori ce ni se revădă în flux necontrolat, creăm instantaneu, prin mecanismele naturale ale memoriei, formele de inventariere a lor, dar și distorsionări, trunchieri sau reinventări ale acestor obiecte care devin, astfel, pretexte pentru a ne fixa identitatea prin raportarea la geografii, fie că ele există cu adevărat sau nu.

Una dintre curiozitățile *Dicționarului* Corinei Ciocârlie și al Andreei Răsuceanu este captarea potențialului de poveste din fiecare obiect descris: fiecare lemă are un scurt cuvânt introductiv ce dă reperul real, din care pornește distorsiunea sau la care se adaugă cadrul ambianței fixate de un autor. Identitatea cartierului Lipskani derivă, de pildă, din deformarea numelui orașului Leipzig, convertit în neaoșul Lipsca, într-o încercare ratată de înobilare a ceea ce fusese încă din secolul al XVII-lea o uliță mare, în jurul căreia gravitau fel de fel de negustori veniți să-și vândă mărfurile și atrași, așadar, de posibilitatea de a înnopta în diversele hanuri ivite prin preajmă. Hanul Gabroveni ori Hanul cu Tei încă există – cel mai important dintre aceste adăposturi s-a păstrat, în schimb, până la finalul secolului al XIX-lea, fiind înlocuit ulterior de sediul Băncii Naționale. Personaje din *Enigma Otiliei* sunt, poate firesc, atrase de această poziție centrală, fie și numai pentru că, natural ori nu, centrul găzduiește o lume pestriță, îmbuibată și echivocă, prin care se strecoară cu precauție și suspiciune un moș Costache, zgârcit patologic și negociator meschin, plecat în căutarea unui medicament, pentru care nu concepe să dea un sfanț peste cel mai mic preț cu puțință. Gesturile lui de avar tiranizat la gândul că ar putea fi păcălit de vreun spițer potențial mai viclean fixează, prin micro-narațiune, nu doar caracterul unui personaj decrepit cu patologia conexasă, ci și geografia în care el se deplasează, făcând ca o banală farmacie de pe Lipskani să cuprindă, măcar parțial, năluca unui bătrân ros de manii.

Există, apoi, locuri cu o aură mitologică descinsă din obsesie ori din acuratețea apropiată de straniețate cu care diverși autori revin, în propria memorie, la o imagine ce le structurează sau le avariază imaginația. Numeroase exemple ce compun puzzle-ul hărții Bucureștiului, așa cum o concep Corina Ciocârlie și Andreea Răuceanu, sunt extrase din imaginarul lui Mircea Cărtărescu, rezultate ale unor supraexpuneri livrești ori ale unor imersiuni culturale în marja artificiei. Într-un capitol din *Nostalgia*, un bloc de pe șoseaua Ștefan cel Mare, ultimă destinație într-o succesiune de schimbări de case ce generează un *topos* al traumei, apare, în amintirea reconstituită, deci viciată de scriere, ca fiind lipit la un capăt de o construcție care m-a neliniștit întotdeauna din cauza crenelurilor și foșoarelor, a perspectivelor infinite pe care le-am regăsit la Chirico, și pe toată partea din spate, dinspre moară (altă clădire medievală, de un stacojiu sinistru) (...). La Cărtărescu, imaginea denunță, prin medierea intelectuală semnalată de evocarea numelui lui Giorgio de Chirico, o alterare a reperului real, a geografiei recognoscibile: blocul din Ștefan cel Mare nu mai este o construcție, ci expresia scrâșnită a unui corp bolnav, cu un întreg schelet expus, ca-ntr-o subdiviziune a unei vederi monstruoase.

Ideea de distanță confirmă sau infirmă nu numai o geografie reală, ci și o suită de afecte care intră în rezonanță cu conceptele proximității: într-o asemenea logică, de pildă, indiferent de nivelul plastic prin care distanța poate fi redată, pentru un locuitor al Bucureștiului neaș ori pentru un cititor de aiurea, cartierul Dămăroaia nu este numai un punct îndepărat al urbei într-o hartă ce reprezintă nordul, mai mult excluzându-l din teritoriul asociat *locuirii*, ci este expresia antropologică a *departeului*, a exilului și a melancoliei pe care o riscă acela care se lasă dus într-un brâu al orașului ce-l apropie de capătul lumii. Prin numărul de ocurențe înregistrate de Corina Ciocârlie și de Andreea Răuceanu, diverse repere ale orașului intră într-o statistică relevantă pentru ponderea lor antropologică – nu este de neglijat evocarea căii Dorobanților în *Bietul Ioanide*, în *Delirul* ori în *Patul lui Procust*, mai ales prin contrastul creat de descrierea aceluiași spațiu la Ion Marin Sadoveanu, în *Sfârșit de veac în București*. Pe aceeași cale a Dorobanților, Fred Vasilescu era siderat de șocul civilizațiilor apărut odată cu mașinile încetinite de căruțe ce purtau marfă spre piață, în vreme ce Iancu Urmatecu admiră o casă mare elvețiană, cu cerdacuri de lemn, recuperând, astfel, deliciul și noblețea arhitecturii clasice. Studiul Corinei Ciocârlie și al Andreei Răuceanu enunță implicit un discurs despre falsele realități ce se instalează în geografii cunoscute atunci când intervin privirea și, apoi, fixarea vederii asupra a ceea ce cuprinde un teritoriu prin mărturie ori prin reportaj. Un teritoriu căruia orice hartă îi rămâne infidelă.

Laura Dumitrescu

Universitatea din București
lauradumitrescu107@gmail.com

Gabriela Pană Dindelegan, Adnana Boioc, Blanca Croitor (editori), *Variație diacronică și diatopică. Note gramaticale, București, Editura Universității din București, 2019, 390 p.*

Cartea de față reunește 30 de articole care abordează teme legate de flexiune, sintaxă, morfosintaxă, scrise de 19 autori (cei mai mulți fiind cercetători ai Institutului de